

СТУДІЇ

УДК 94(477)

DOI 10.25128/2225-3165.20.01.01

Lesya Alexiyevets

PhD hab. (History), Professor,
Department of the World History and Religious Study,
Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University (Ukraine)
lmalex@tnpu.edu.ua
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0030-3314>

Леся Алексієвць

Доктор історичних наук, професор,
Кафедра всесвітньої історії та релігієзнавства,
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка (Україна)

Mykhailo Yuriy

PhD hab. (History), Professor,
Department of Social and Humanitarian Studies and Law,
Chernivtsi Institute of Trade and Economics of
Kyiv National University of Trade and Economics (Ukraine)
mjuriy@ukr.net
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4969-052X>

Михайло Юрій

Доктор історичних наук, професор,
Кафедра соціально-гуманітарних наук та права,
Чернівецький торговельно-економічний інститут Київського національного
торговельно-економічного університету (Україна)

ЕТНІЧНА ІДЕНТИЧНІСТЬ ТА ЇЇ УКРАЇНСЬКИЙ РІЗНОВИД

Анотація. У статті йдеться про етнічну ідентичність та її український різновид. Розкривається, що це одна з форм самосвідомості індивіда чи групи людей, яка ґрунтується на відчутті ними своєї належності до певної етнічної спільноти. Вказується, що фундаментом етнічної ідентичності є закорінена в історичній пам'яті сукупність антропологічних та культурно-символічних ознак (спільність походження, мова, релігія, територія проживання, традиції, звичаї тощо). Підкреслюється, що ідентифікація з етносом за певних умов стимулює самоорганізацію етнічної спільноти на засадах її етнічних інтересів і потреб, а також забезпечує самозахист у ситуаціях міжетнічної напруженості. Вона ж визначає тональність інтерпретації історичного досвіду і орієнтаційні культурні пріоритети. Етнічна ідентичність базується на "голосі крові" й укорінена в особливостях психологічного складу, темпераменту, етнодемографічного потенціалу людей, які є її представниками. Етнічна ідентичність створює підґрунтя ідентичності національної й протистоїть натиску космополітизації суспільного життя. Ці ознаки використані й для характеристики українського різновиду етнічної ідентичності.

Ключові слова: ідентичність, етнічність, мова, пам'ять, культура, спільноти.

ETHNIC IDENTITY AND ITS UKRAINIAN VARIETY

Summary. The article deals with ethnic identity and its Ukrainian variety. It is revealed that this is one of the forms of self-consciousness of an individual or a group of people, which is based on their sense of belonging to a certain ethnic community. It is pointed out that the foundation of ethnic identity is a set of anthropological and cultural-symbolic features rooted in historical memory (common origin, language, religion, territory of residence, traditions, customs, etc.). It is emphasized that identification with the ethnic group under certain conditions stimulates the self-organization of the ethnic community on the basis of its ethnic interests and needs, as well as provides self-defense in situations of interethnic tension. It also determines the tone of interpretation of historical experience and orientational cultural priorities. Ethnic identity is based on the "voice of blood" and is rooted in the peculiarities of the psychological composition, temperament, ethnodemographic potential of the people who are its representatives. Ethnic identity creates the basis of national identity and resists the onslaught of cosmopolitanization of public life. These features are also used in the characterization of the Ukrainian variety of ethnic identity.

Keywords: identity, ethnicity, language, memory, culture, community.

Постановка проблеми. На зламі ХХ–ХХІ ст. етнічні національні конфлікти, виникнення і зростання етнонаціональних ідеологій і рухів стали реальністю у багатьох країнах світу. Подібне етнічне відродження стало несподіваним для багатьох учених і діючих політиків, які були впевнені, що національне оформлення соціуму, особливо в країнах Європи і північної Америки, завершено. Тому дослідження проблеми етнічної ідентичності, як складової цивілізаційної приналежності, є досить актуальними, оскільки допомагають зрозуміти, як і чому в житті людини актуалізуються і виходять на перший план її етнічна належність, чому вона набуває гіпертрофованих форм і відіграє для неї настільки важливе значення.

Аналіз досліджень. З-поміж праць представників української гуманітаристики цього циклу найближчими до окресленої проблеми є студії В. Вакулової, Т. Воропаєвої, Є. Галкіної, П. Гнатенка, Я. Грицака, О. Демченко, Л. Нагорної, В. Павленко, М. Поповича, М. Шульги, М. Юрія.

Мета статті. Висвітлити особливості етнічної ідентичності та її український різновид.

Виклад основного матеріалу. Етнічна ідентичність – це складне і багатоаспектне соціальне явище, яке характеризується усвідомленням індивідом (групою) своєї належності до певної етнічної спільноти, розумінням, оцінюванням і переживанням членства в ній. Це взаємодія духовного світу особистості й суспільної свідомості, пізнавально-емоційний процес самовизначення індивіда (спільноти) в соціокультурному просторі. Він пов'язаний з ототожненням з історичним минулим, теперішнім і майбутнім етносу і його культурою. У процесі етнічної ідентифікації у людини (спільноти) формуються:

стійке відчуття “ми”, засноване на певних параметрах етногенезу: генетико-біологічному (родове коріння), клімато-географічному (історична територія) і соціокультурному (історія свого народу, символи його культури, мистецтва, релігії тощо), що утворюється в процесі історико-культурного розвитку спільноти;

бачення світу і життя за принципом “свої-чужі”, “ми-вони” і готовність до подібності з представниками своєї етнічної групи способу думок і дій;

певне ціннісне ставлення індивіда до себе та інших, суспільства і оточуючого світу;

тип самовизначення індивіда в соціальному і культурному просторі;

спосіб життя людини (стиль життєдіяльності, стиль спілкування, стиль активності тощо).

Визнаючи активну роль самої людини в ідентифікаційних процесах, можна констатувати суб'єктивно-психологічний характер етнічної ідентичності. Але не поділяємо поширене серед прибічників конструктивістського розуміння етнічності уявлення про неї як про уявний конструкт, що залежить тільки від самого суб'єкта (Барт, 2006).

Становлення етнічної ідентичності – довготривалий процес, включений у розвиток свідомості в цілому. Однією з перших концепцій розвитку свідомості належності до етнічної спільноти була концепція Ж. Піаже. В його дослідженні проаналізоване формування поняття “Вітчизна” й образів “інших країн”. Він зазначив, що ці уявлення складаються водночас і є двома сторонами єдиного процесу, під час якого і відбувається розвиток етнічної ідентичності. Це пов'язано зі створенням у індивіда певних пізнавальних моделей, відповідно на які є етнічні почуття. Згідно з Ж. Піаже, перші фрагментарні й безсистемні знання про свою етнічну належність дитина набуває до шести-семи років. У віці восьми-дев'яти років вона вже не просто повторює отриману від родичів інформацію, а може її систематизувати, починає досить чітко ідентифікувати

себе з етнічною групою на підставі національності своїх родичів, місця проживання, рідної мови. І тільки до десяти-одинадцяти років, у молодшому підлітковому віці її етнічна ідентичність складається в повному обсязі. Тоді для неї стають очевидними і зрозумілими особливості своєї відмінності від інших народів. Вона може зауважити унікальність рідної історії, особливості політичного укладу, специфіку традиційної побутової культури. (Piaget J., 1951: 561–578).

Етнічна ідентичність виникає в результаті процесу соціалізації особистості, як наслідок засвоєння мови і певного обсягу духовної культури свого народу (наукові знання, національні вірування, норми моралі, художні та естетичні досягнення тощо). Значну роль у цих процесах відіграє родина. Перевага рідної мови як засобу спілкування всередині родини, дотримання звичаїв, обрядів і свят, наявність у домі традиційних предметів побуту, розмови на теми історії рідного народу й етнічна гордість визначають зміст етнічної ідентичності дітей. Безумовно, велике значення у цьому процесі мають школи та освітні організації і установи. Під керівництвом родичів (чи інших значущих дорослих, громадських інститутів) діти починають наслідувати національні традиції, обряди, свята, засвоювати звички і норми побуту тощо. Поступово зростає спроможність дитини сприймати, описувати, інтерпретувати етнічні ознаки, засвоюються складніші й неочевидні – спільність предків, походження й історія (Юрій, 2006: 155–166).

Варто зазначити, що осягнення і усвідомлення минулого народу є одним з вирішальних факторів залучення людини до духовного життя свого етносу. Без історичної пам'яті немає етнічності й немає етнічної ідентичності. В процесі розуміння і прийняття минулого, його входження в актуальний простір самосвідомості людини і суспільства відбувається його перероблення і засвоєння. Це означає вплив на все суспільство і його членів історичної пам'яті, перевірених часом і випробуванням традицій, що йдуть з минулого і забезпечують зв'язок часів.

Можна виділити кілька аспектів як етнокультурної ознаки історичної пам'яті:

1. Етноісторична пам'ять – знання про спільність походження, предків.
2. Соціальна пам'ять – знання людей про образ і рівень життя на різних етапах існування народу.
3. Політична пам'ять – знання людей про форми державного укладу, що існували в минулому. Наявність у етносу власної державності або хоча б володіння нею в минулому вкрай важливо для етнічної свідомості. Втрата державності (незалежно від її причин) тягне за собою болісні емоції, а досить часто і прагнення її відновити. Це може визначити активність у справі збереження своєї відмінності, своєї культури, що підвищує рівень етнічної ідентичності його членів.
4. Соціокультурна пам'ять – уявлення індивідів про джерела рідної мови, народний епос, художню культуру, традиції і звичаї, про моральні й соціальні норми тощо. Вважаємо, що саме цей аспект історичної пам'яті особливо сприяє збереженню національного колориту, дозволяє легко ідентифікуватися етносом і диференціювати його від інших етнічних спільнот.
5. Конфесійна пам'ять – уявлення індивідів про релігійні обряди минулого і прийняті релігії. За певних умов на деякий відрізок часу релігія може вийти на перший план в етнічній самосвідомості й впливати на поведінку людей у позитивному або негативному аспектах.
6. Пам'ять про форми спілкування з іншими народами, що склалися. Досвід міжнародного спілкування (Юрій, 2006: 155–177).

Таким чином, ідентичність з минулим вкрай важлива для збереження етнічної культури і набуття повноцінної етнічної ідентичності в теперішньому. Але також важливо підтримувати перманентний характер ідентичності, щоб вона не стала своєрідним заповідником старожитностей. Тому важлива і ідентичність з теперішнім, яка має виражатися через насичення актуального соціального і культурного простору образами сучасників, які втілюють найкращі моральні, естетичні та інші ознаки рідної культури, захист її цінностей. В теперішньому етнічна ідентичність може виконувати дуже важливу для етносу функцію: інформаційного захисту, виступаючи в ролі “фільтра”, здатного зберегти самобутність національних культур під натиском чужого культурного впливу.

Фундамент історичної пам'яті закладається в родині людини, через збереження пам'яті про предків і повагу до їх традицій та досягнень. Але системні знання про історію свого народу індивід отримує в процесі соціалізації у суспільстві. Особливості етнічної соціалізації у суспільстві в цілому є одним з найсуттєвіших факторів, які впливають на становлення не тільки історичної пам'яті, але і всієї етнічної ідентичності. Етнічна соціалізація в масштабах всього суспільства залежить від соціальних, економічних, політичних і духовних процесів, що відбуваються в ньому. Важливу роль відіграє той факт, чи ведуть держава і суспільство політику самозбереження і відтворення етносу і його культури. Якщо народ налаштований на збереження своєї культури і способу життя, то тоді у суспільстві можлива нормальна етнічна соціалізація. Від держави і суспільства залежить формування позитивних цінностей і норм, що об'єднують етнос, розвиток взаєморозуміння і згоди, попередження ксенофобії і екстремізму.

Якщо деталізувати, то етнічна соціалізація в суспільстві детермінована, перш за все:

- законодавчою базою (наприклад, наявністю і дотриманням законів про державну мову, національну освіту, релігію і віросповідання, ефективністю міграційного законодавства тощо);
- демографічною політикою, яка має супроводжуватися активною пропагандою з боку держави і суспільних організацій традиційних сімейних цінностей, організації турботи про людей похилого віку як важливих носіїв традицій і досвіду народу;
- освітніми методологічними програмами, спрямованими, зокрема, і на надання підростаючому поколінню знань про рідну культуру і збереження її цінностей;
- станом міжетнічних відносин;
- наявністю або відсутністю масової міграції.

Результатом цих заходів і зусиль є формування в суспільстві стійкого етнічного особистісного зразка, ідеалу людини, і тоді на його досягнення спрямовуються всі соціалізуючі дії інститутів соціалізації: родини, школи, інших освітніх установ, найближчого соціального оточення.

Як правило, етнічний статус людини залишається незмінним впродовж всього її життя. Але все-таки етнічну ідентичність не можна вважати статичним явищем, формування якого закінчується у підлітковому віці. Вона досить динамічна. Зовнішні обставини соціального життя можуть штовхати людину будь-якого віку на переусвідомлення ролі етнічної належності в її долі, приводити до трансформації етнічної ідентичності. Накопичення миттєвого досвіду і знань може привести до того, що нестійка етнічна самосвідомість стане стійкішою і навіть зміниться, буквально повністю переформатується. Етнічна ідентичність може взагалі втратити значення для людини і бути нею втрачена. Це пов'язано з вищеперерахованими особливостями етнічної соціалізації, з тим, що ідентичність і її зміст детермінуються панівними у суспільстві соціальними

відносинами, рівнем їх стабільності й інтегрованістю особистості (спільноти) в ці відносини.

На формування, прояв і зміну етнічної ідентичності впливають політичні, соціально-економічні, психологічні, ідеологічні та інші фактори. Такими факторами можуть бути ступінь політичної участі представників етносу в органах влади, роль уряду в житті етносу, політичні погляди й ідеї його інтелігенції, психологічно загострені відчуття обмеженості або несправедливості, особливості соціально-економічного статусу й економічного оточення. (Мухлынкін, 2015: 27–30).

На сьогодні можна виділити три основних інтерпретації змісту поняття “етнічність”.

Етнічність як “відчутна реальність”. Це найтрадиційніший погляд, який бере початок ще з XIX ст. За ним, етнічність – це спільнота, наприклад, раси, крові, мови, території, релігії, економічного життя, культури тощо, тобто набір досить відчутних і об’єктивних характеристик. Такий підхід правомірний лише щодо етнічних груп традиційного суспільства, що відрізняється слабкою мобільністю і культурною замкненістю. Сьогодні народи проживають в урбанізованому і глобалізованому відкритому середовищі, в єдиному полі масової комунікації, що разом з тим не призводить до денаціоналізації, крім того, на межі тисячоліть дослідниками зазначається так званий етнічний парадокс – зростання значущості етнічної належності у всьому світі. Отже, етнічність чітко виходить за межі об’єктивованих атрибутів і характеристик.

Етнічність як спільне символічне середовище. Цієї точки зору дотримуються культурантропологи, послідовники К. Леві-Стросса. Так, К. Гірц розглядає етнічність як певну загальну “павутину значень”, що об’єднує членів однієї етнічної групи, відрізняючи їх від інших (Гірц, 2001). Незважаючи на продуктивність символічного підходу, особливо щодо мови і сприйняття повсякденності, етнічність єдиною системою змістів або інтерпретацій не обмежується. Навіть у стабільних, органічно змінюваних суспільствах, символічне середовище з часом не може не змінюватися. Відповідно, не можна обмежувати визначення етнічності символічним середовищем.

Етнічність як система загальноподілених поведінкових стереотипів. Таке бачення етнічності характерне для соціальних психологів (Линтон, 2007: 175–190). Без сумніву, вивчення соціально обумовлених етнічних стереотипів необхідне, особливо в контексті проблеми базових (модальних) ознак національного характеру, однак категорія етнічності в цілому виходить за межі стереотипних поведінкових реакцій. У сучасному суспільстві з його складною диференціацією і стратифікацією різним соціальним групам, незалежно від наявності спільного етнічного кореня, притаманна різна система стереотипів, обумовлена віком, рівнем освіти, родом заняття, місцем проживання. Не можна забувати і про історичну динаміку системи стереотипів, опосередкованої станом соціальних відносин і інститутів.

Отже, кожен з цих підходів заторкує важливу характеристику феномена етнічності, однак не розкриває його повністю.

Говорячи про етнічні групи, зауважуємо про найстійкіші спільноти в історії людства, більшість з яких пройшли через кілька історичних епох, зміну релігійних уявлень, революції і соціальні потрясіння. Етнічні ідентифікації виявилися настільки стійкими першочергово тому, що ці ідентифікації становлять ототожнення людини з спільнотою, яка реально існує і є винятково стійкою. Крім того, варто зазначити, що етноси є стійкими міжпоколінними соціальними системами, що зміна їх окремих елементів необов’язково призводить до втрати системних властивостей всього етносу. Можна вважати загальноновизнаним, що архетипічна опозиція “ми” – “вони” полягає в основі

етнічної самосвідомості, етнічних відносин, а етнічність – це групова характеристика, що проявляється у порівнянні “нас” із “не нами”. Причому цей архетип – один з найдавніших.

Варто зазначити, що дефініції “етносу”, “етнічності” даються багатьма дослідниками через поняття “групової ідентичності”. Так, наприклад, Л. Гумільов, визначаючи етнос, писав: “... це колектив особин, що виділяють себе з-поміж усіх інших колективів... немає жодної реальної ознаки для визначення етносу, що застосовувалася до всіх відомих нам випадків: мова, походження, звичаї, матеріальна культура, ідеологія інколи є визначальними моментами, а інколи ні. Винести за дужки ми можемо тільки одне – визнання кожної особини: “Ми саме такі, а всі – інші” (Гумилев, 1994: 341).

На відміну від соціальних ролей, статусів і престижу етнічність набагато менше залежить від динаміки соціальних відносин та інститутів, стану суспільства в цілому. В цьому сенсі етнічність найбільш константна категорія ідентичності. При цьому особистісна етнічна ідентичність не більш змінна, ніж групова, оскільки соціальні інститути спроможні до самовідтворення і володіють великою інерцією.

Як на індивідуально-особистісному, так і на груповому рівні етнічність виконує кілька значущих функцій.

Для члена спільноти етнічність, задаючи певні інституціональні норми, виступає регулятором соціальної поведінки. Сучасна людина, будучи носієм багаточисленних статусів, водночас виконує кілька соціальних ролей, входить у багато груп, не завжди пов'язаних між собою, при цьому кожна роль і кожна група застосовують до неї специфічні нормативні вимоги, які зазвичай не узгоджуються, а навпаки, протирічать одні одним. Етнічність регулює міжособистісне і міжгрупове спілкування на підставі традицій, звичаїв, загальноприйнятих цінностей, значущих для спільноти, що і визначає регулятивну функцію етнічності.

Формуючи єдине символічне середовище, етнічність відіграє роль своєрідного інформаційного фільтра. У сучасному суспільстві людина мимовільно втягнена в потужний потік різноманітної інформації і нерідко внутрішньо суперечливої інформації. Етнічність не тільки сприяє її упорядкуванню і систематизації, але і “просіює” її з точки зору загальноприйнятих культурних цінностей та ідеалів. У цьому її інформаційна функція.

Етнічність сприяє також задоволенню потреб людини в психологічній стійкості й визначеності. Актуалізація етнічності – це захисна реакція на уніфікованість або нестабільність (радикальна зміна) оточуючого соціального середовища, яка може призвести до руйнації ціннісного світу людини. Незмінність етнічного, традиційного, на протиположності соціальній інновації, перешкоджає розвитку соціально-психологічної фрустрації та аномії. В цьому полягає захисна функція етнічності.

За певних ситуацій етнічність спроможна стати ефективним інструментом досягнення економічних, політичних та інших завдань. В умовах соціальної кризи або гострого міжгрупового конфлікту саме етнічність починає визначати соціальні очікування і політичні вимоги спільноти, тобто стає інструментом політичної мобілізації. В цьому проявляється мобілізаційна функція етнічності.

Етнічність на стадії масової мобілізації мотивує спрямованість свідомості й поведінки членів спільноти. В цьому випадку соціальна дійсність, політичні, економічні та інші цінності розглядаються етнічною спільнотою першочергово через призму відповідності й невідповідності етнонаціональним інтересам, сама ж акцентується етнічність виступає як критерій оцінки соціальних і політичних змін. В цьому полягає мотиваційна функція етнічності.

Ми розглядаємо етнічну ідентифікацію як багаторівневе утворення.

Перший рівень – це класифікація і власне ідентифікація, які є підставою для формування опозиції “ми” – “вони”.

Другий складає формування етнічних образів, тобто приписування етнічним спільнотам певних культурних, статутних та інших характеристик.

Третій – рівень етнічної ідеології, під якою трактується загалом усвідомлений погляд на минуле, теперішнє і майбутнє власної спільноти щодо інших етнічних спільнот.

Підсумовуючи, можемо сформулювати деякі висновки, що стосуються змісту понять “етнічність” і “етнічна ідентичність”.

По-перше, існуючі на підставі культурних відмінностей етнічні спільноти становлять не тільки соціальні конструкти, що актуалізуються внаслідок цілеспрямованих зусиль з боку культурних і політичних еліт й створюваних інститутів, перш за все держави, але й продукт історичного розвитку. “Цемент”, що скріплює ці спільноти – міф про спільне походження, ідентичність або уявлення про належність до спільноти, що поділяється всіма її членами, а також солідарність, що виникає на цій базі.

По-друге, кордони спільнот визначаються вибраними культурними характеристиками. Тому зміст особистісної і групової ідентичності відносно змінний не тільки в історико-часовому, але – за певних обставин – у ситуативному плані.

По-третє, інтенсивність прояву етнічної ідентичності етнічних спільнот визначається політичними елітами, їх завданнями і стратегіями. Серед них найважливішу роль відіграють такі: організація відповідей на зовнішні виклики через маніфестацію самототожності, встановлення контролю над значущими ресурсами і політичними інститутами, забезпечення комфорту своїй спільноті.

Існування етнічної форми групової ідентичності або територіального патріотизму не має особливого політичного значення доти, доки не об’єднається з ідеєю нації. Щодо української різновидності етнічної ідентичності, то вона формувалася згідно з тими принципами, які викладені вище, впродовж усієї історії українського народу, починаючи з часів Київської Русі й закінчуючи сьогоднішнім. Усвідомлення єдності етносу, визначеного як український народ, у різні часи мало різну міру глибини й різне територіально-племінне наповнення. Самоототожнення зі спадщиною Київської Русі було послаблене внаслідок трагічних подій XII–XV століть. Православна самоідентифікація переважної частини населення, з одного боку, була чинником середньовічної форми спільності, з другого – ставила свої умови й обмеження для геополітичної орієнтації можливих провідників. Переяславська рада – результат не просто стратегічного прорахунку Богдана Хмельницького, а й недостатньої етнополітичної визначеності, недосформованості суспільства, браку самодостатності. За таких умов проявився розкол і у “верхах”, і в “низах” суспільства – на “західну” і “північно-східну” орієнтації за невизрілості ідеї “опертя на власні сили”. Цей розкол різною мірою проявлявся протягом наступної історії, хоч і були потужні рухи, спрямовані на його подолання.

“Чорна рада” і “Руїна” як феномени-символи української історії. Етнополітична недосформованість суспільства за обтяжливих зовнішньополітичних умов перешкоджала переростанню стихійної козацької демократії в представницько-структуровану. Розвиток зупинився на спрощених формах демократії. Вони давали можливість політичним демагогам використовувати хвилинні настрої введених в оману мас у своїх планах, апелюючи також і до іноземного чинника, шукаючи підтримки в сусідніх володарів. Соціальні інтереси та релігійні орієнтації ставали предметом політичної гри. Традиції індивідуалізму й бунтарства, не врівноважені

історичним досвідом державного самоврядування, призводили до розбрату, що закінчувався руйною, створювали сприятливу атмосферу для зовнішнього втручання. Це повторювалося і в XVII, і у XVIII, і в XX століттях. Небезпека “чорної ради” залишається й надалі, оскільки немає прозорого механізму народного самовиявлення й системи дійового самоврядування, розвинених структур громадянського суспільства, натомість свобода реалізується як безвідповідальність і простір для розгулу невдоволених амбіцій. Втрата духовної самодостатності. Паралельно, починаючи з підпорядкування в XVII ст. української церкви Москві, відбувалася передислокація духовних сил, переміщення інтелектуальних потенціалів із Півдня на Північ. Цей процес із погляду фактичного описано в багатьох фундаментальних працях, але, мабуть, ще недостатньо проаналізовано з погляду чинників і мотивацій. Адже йдеться не тільки про типове імперське “вербування мізків”, а й про тонші механізми культурної самоконцентрації в центрах світового значення, про власний вибір талановитих особистостей у пошуках ширшого простору для самореалізації, – особливо в добу, коли Україну перетворено остаточно на зневажену провінцію, а обов’язок служіння рідному народові ще не став дійовим стимулом для багатьох (Дзюба).

Ці нелегкі процеси становлення власної ідентичності продовжувалися і в XIX, і XX століттях, коли українці опинилися в складі Австро-Угорської, Російської, а згодом більшовицької імперії.

Висновки. Після здобуття незалежності проявилися суперечливість і внутрішня слабкість Української держави, оскільки мирний характер національної революції не супроводжувався адекватним оновленням структур влади. Крім того, “одномоментний” розвал тоталітарної системи супроводжувався виходом на поверхню раніше маскованої й почасти стримуваної, нагромадженої за минулі десятиліття “негативної якості” суспільства й людини: корумпованості, здирництва, продажності, безвідповідальності, хабарництва, хамства та ін. як компенсації за рабський послух. Саме ця негативна якість, а не ідеалізм “дисидентів” чи скромна працьовитість трудового люду стала формувальним (деформувальним!) вектором суспільного розвитку в більшості пострадянських країн. Відповідно всі механічно перейняті західні рецепти побудови ринкових відносин тощо, не підкріплені надійною нормативною базою і не сперті на соціально-психологічну, моральну, професійну підготовленість суспільства, давали прямо протилежні бажаним результати.

Список використаних джерел

- Барт, 2006 – Барт Ф. Этнические группы и социальные границы. Социальная организация культурных различий. М.: Новое издательство, 2006. 198 с.
Гіртц, 2001 – Гіртц К. Інтерпретація культур. К.: Дух і Літера, 2001, 542 с.
Гумилев, 1994 – Гумилев Л. Етногенез і біосфера Землі. М.: Танаис ДИ-ДИК, 1994. 638 с.
Дзюба – Дзюба І. Україна в пошуках нової ідентичності. URL: <http://www.fes.kiev.ua/Dokument/kamdem-1.htm>.
Линтон, 2007 – Линтон Р. Личность, культура, общество. Вопросы социальной теории. Т.1. Вып. 1. 2007. С. 175-190.
Мухлынкін, 2015 – Мухлынкін Ю. К вопросу формирования этнической идентичности. Научный вестник МГТУ ГА. №219, 2015. С. 27–30.
Piaget J., 1951 – Piaget J., Weil A. M. The development in children of the idea of the homeland and of relations with other countries. International Social Science Bulletin. 1951. Vol. 3. Pp. 561–578.
Юрій, 2006 – Юрій М. Етнологія. К.: Дакор, 2006. 356 с.

References

- Bart, F. (2006). *Jetnicheskie grupy i social'nye granicy. Social'naja organizacija kul'turnyh razlichij*. [Ethnic groups and social boundaries. Social organization of cultural differences]. New publishing house, Moscow, p. 198. (in Russ.).
Girtz, K. (2001). *Interpretatsiia kul'tur* [Interpretation of cultures]. Spirit and Letter, Kyiv, p. 542. (in Ukr.).

- Gumilev, L. (1994). *Jetnogenez i biosfera Zemli* [Ethnogenesis and biosphere of the Earth]. Tanais DI-DIK, Moscow, p. 638. (in Russ.).
- Dziuba, I. Ukraine in search of a new identity. URL: /<http://www.fes.kiev.ua/Dokument/kamdem-1.htm>. (in Ukr.).
- Linton, R. (2007). Personality, culture, society. *Voprosy social'noj teorii* [Questions of social theory]. vol.1, issue. 1, pp. 175–190. (in Russ.).
- Mukhlynkina, Y. (2015). On the question of the formation of ethnic identity. *Nauchnyj vestnik MGTU GA* [Scientific Bulletin of Moscow State Technical University]. № 219, pp. 27–30. (in Russ.).
- Piaget, J., Weil A. M. (1951) The development in children of the idea of the homeland and of relations with other countries. *International Social Science Bulletin*. Vol. 3. pp. 561–578.
- Yurii, M. (2006). *Etnolohiia* [Ethnology]. Dakor, Kyiv, p. 356. (in Ukr.).